

Study of Offering and Utilization of Medicinal Plants and People Attitudes in Torbat Heydarieh Herbal Stores

Ibrahim Moradnejadi¹, Jalil Farzad Mehr^{2*}, Hamed Sangoony³ and Hassan Faizi⁴

Article history:

Submitted: 31 January 2023

Revised: 16 May 2023

Accepted: 23 July 2023

Available Onlin: 23 July 2023

How to cite this article:

Moradnejadi, I., Farzad Mehr, J., Sangoony, H., and Faizi, H. 2024. Study of Offering and Utilization of Medicinal Plants and People Attitudes in Torbat Heydarieh Herbal Stores, Rural Development Strategies, 11(4): 499-512.

DOI: 10.22048/RDSJ.2024.383992.2082

Abstract

Increasing the consumption of medicinal plants has many benefits, including creating employment and generating income for producers, especially in rural communities whose livelihoods are highly dependent on nature. Therefore, it is necessary to investigate the factors affecting the consumption of medicinal plants and its status in the market in order to provide the most important factors for the development of this type of exploitation. This study examines the presentation and consumption of medicinal plants and the attitude and belief of people in it in the perfumeries of Torbat Heydarieh. Descriptive research method and collection tool was done using a questionnaire designed by the researcher. The statistical population of this study was the most important and significant perfumers of Torbat Heydariyeh and buyers of medicinal plants. The sample size using the Cochran's formula is equal to 383 which includes 127 prominent perfumers of Torbat Heydarieh city and 256 buyers of medicinal plants were selected. After collecting the data by a questionnaire, the research data were analyzed using SPSS23 software. The results showed that there was a significant and positive relationship between the manner of keeping medicinal plants and the amount of consumption of people ($r = 0.32$) and the relationship between the supply of medicinal plants and the amount of consumption of people ($r = 0.390$) was obtained. Between people's attitudes and beliefs about the effectiveness of medicinal plants and Consumption of people ($r = 0.582$) and a significant and positive relationship was obtained between having a degree related to medicinal plants and the amount of consumption of medicinal plants by people ($r = 0.376$). Therefore, only by increasing the awareness of consumers about the benefits of using medicinal plants and also by changing the way of supplying medicinal plants from traditional to modern methods, it is possible to help the development of the market of medicinal plants.

Keywords: Income, Work experience, Education, Perfumery, Consumer.

1 - M.Sc. Graduated, Department of Nature Engineering and Medicinal Plants, Faculty of Agriculture, University of Torbat Heydarieh,

2 - Associate Professor, Department of Nature Engineering and Medicinal Plants, Faculty of Agriculture, university of Torbat-Heydarieh, Khorasan-Razavi, Iran

3 - Assistant Professor of Natural Resources and Watershed Department of Firouzeh city, Razavi Khorasan Province.

4 - Associate Professor, Department of Plant Production, Saffron Research Institute, Faculty of Agriculture and Natural Resources, Torbat Heydarieh University of Torbat Heydarieh

Corresponding Author: j.farzadmehr@torbath.ac.ir

© 2022, University of Torbat Heydarieh. This is an open-access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0>).

مقاله پژوهشی

بررسی نحوه ارائه و مصرف گیاهان دارویی و نگرش مردم به آن در عطاری‌های شهرستان تربت حیدریه

ایراهم مرادنژادی^۱، جلیل فرزادمهر^{۲*}، حامد سنگونی^۳ و حسن فیضی^۴

تاریخ دریافت: ۱۱ بهمن ۱۴۰۱

تاریخ بازنگری: ۲۶ اردیبهشت ۱۴۰۲

تاریخ پذیرش: ۱ مرداد ۱۴۰۲

چکیده

افزایش مصرف گیاهان دارویی فواید زیادی از جمله ایجاد اشتغال و درآمدزایی برای تولید کنندگان به ویژه جامعه روستایی که معیشت آنها وابسته به بهره برداری از طبیعت است دارد. از این رو لازم است عوامل مؤثر بر میزان مصرف گیاهان دارویی و وضعیت عرضه آن در بازار مورد بررسی قرار گیرد تا با شناخت مهم‌ترین عوامل مؤثر بر آن زمینه توسعه این نوع بهره‌برداری را فراهم کرد. این مطالعه به بررسی نحوه ارائه و مصرف گیاهان دارویی و نگرش و اعتقاد مردم به آن در عطاری‌های شهرستان تربت حیدریه پرداخته است. روش تحقیق به صورت توصیفی و ابزار گردآوری استفاده از پرسشنامه بود که توسط محقق طراحی گردیده شد. جامعه آماری این تحقیق عطاری‌های شهرستان تربت حیدریه و خریداران گیاهان دارویی بود. حجم نمونه با استفاده از محاسبه فرمول کوکران برابر با ۳۸۳ محاسبه شد که شامل ۱۲۷ نفر از عطاری‌های شهرستان تربت حیدریه و ۲۵۶ نفر از خریداران گیاهان دارویی تعیین بود. پس از گردآوری داده‌ها توسط پرسشنامه، با استفاده از نرم‌افزار SPSS23 داده‌های تحقیق، تجزیه و تحلیل شدند. نتایج تحقیق نشان داد که بین نحوه نگهداری گیاهان دارویی و میزان مصرف مردم ($t=0/32$) رابطه معنی دار و مثبت و بین نحوه عرضه گیاهان دارویی و میزان مصرف مردم ($t=0/390$) نیز رابطه معنی دار و مثبتی به دست آمد. بین نگرش و اعتقاد مردم به اثربخشی گیاهان دارویی و میزان مصرف مردم ($t=0/582$) و بین داشتن مدرک تحصیلی مرتبط با گیاهان دارویی و میزان مصرف گیاهان دارویی توسط مردم ($t=0/376$) رابطه معنی داری و مثبتی به دست آمد. از این رو تنها با افزایش آگاهی مصرف کنندگان نسبت به مزایای استفاده از گیاهان دارویی و همچنین تغییر در نحوه نگداری و عرضه گیاهان دارویی از شیوه‌های سنتی به شکل مدرن می‌توان به توسعه بازار گیاهان دارویی کمک شایانی کرد.

کلمات کلیدی: درآمد، سابقه شغلی، تحصیلات، عطاری، مصرف کننده

- ۱- دانش آموخته کارشناسی ارشد، گروه مهندسی طبیعت و گیاهان دارویی، دانشکده کشاورزی، دانشگاه تربت حیدریه، خراسان رضوی
  - ۲- دانشیار گروه مهندسی طبیعت و گیاهان دارویی، دانشکده کشاورزی، دانشگاه تربت حیدریه، خراسان رضوی.
  - ۳- استادیار اداره منابع طبیعی و آبخیزداری شهرستان فیروزه، استان خراسان رضوی
  - ۴- دانشیار، گروه تولیدات گیاهی، پژوهشکده زعفران، دانشکده کشاورزی و منابع طبیعی، دانشگاه تربت حیدریه
- (*)- نویسنده مسئول: j.farzadmehr@torbath.ac.ir

مقاله پژوهشی

بررسی نحوه ارائه و مصرف گیاهان دارویی و نگرش مردم به آن در عطاری‌های شهرستان تربت حیدریه

ایراهم مرادنژادی^۱، جلیل فرزادمهر^{۲*}، حامد سنگون^۳ و حسن فیضی^۴

تاریخ دریافت: ۱۱ بهمن ۱۴۰۱

تاریخ بازنگری: ۲۶ اردیبهشت ۱۴۰۲

تاریخ پذیرش: ۱ مرداد ۱۴۰۲

چکیده

افزایش مصرف گیاهان دارویی فواید زیادی از جمله ایجاد اشتغال و درآمدزایی برای تولید کنندگان به ویژه جامعه روستایی که معیشت آنها وابسته به بهره برداری از طبیعت است دارد. از این رو لازم است عوامل مؤثر بر میزان مصرف گیاهان دارویی و وضعیت عرضه آن در بازار مورد بررسی قرار گیرد تا با شناخت مهم‌ترین عوامل مؤثر بر آن زمینه توسعه این نوع بهره‌برداری را فراهم کرد. این مطالعه به بررسی نحوه ارائه و مصرف گیاهان دارویی و نگرش و اعتقاد مردم به آن در عطاری‌های شهرستان تربت حیدریه پرداخته است. روش تحقیق به صورت توصیفی و ابزار گردآوری استفاده از پرسشنامه بود که توسط محقق طراحی گردیده شد. جامعه آماری این تحقیق عطاری‌های شهرستان تربت حیدریه و خریداران گیاهان دارویی بود. حجم نمونه با استفاده از محاسبه فرمول کوکران برابر با ۳۸۳ محاسبه شد که شامل ۱۲۷ نفر از عطاری‌های شهرستان تربت حیدریه و ۲۵۶ نفر از خریداران گیاهان دارویی تعیین بود. پس از گردآوری داده‌ها توسط پرسشنامه، با استفاده از نرم‌افزار SPSS23 داده‌های تحقیق، تجزیه و تحلیل شدند. نتایج تحقیق نشان داد که بین نحوه نگهداری گیاهان دارویی و میزان مصرف مردم ($t=0/32$) رابطه معنی دار و مثبت و بین نحوه عرضه گیاهان دارویی و میزان مصرف مردم ($t=0/390$) نیز رابطه معنی دار و مثبتی به دست آمد. بین نگرش و اعتقاد مردم به اثربخشی گیاهان دارویی و میزان مصرف مردم ($t=0/582$) و بین داشتن مدرک تحصیلی مرتبط با گیاهان دارویی و میزان مصرف گیاهان دارویی توسط مردم ($t=0/376$) رابطه معنی داری و مثبتی به دست آمد. از این رو تنها با افزایش آگاهی مصرف کنندگان نسبت به مزایای استفاده از گیاهان دارویی و همچنین تغییر در نحوه نگداری و عرضه گیاهان دارویی از شیوه‌های سنتی به شکل مدرن می‌توان به توسعه بازار گیاهان دارویی کمک شایانی کرد.

کلمات کلیدی: درآمد، سابقه شغلی، تحصیلات، عطاری، مصرف کننده

- ۱- دانش آموخته کارشناسی ارشد، گروه مهندسی طبیعت و گیاهان دارویی، دانشکده کشاورزی، دانشگاه تربت حیدریه، خراسان رضوی
  - ۲- استادیار گروه مهندسی طبیعت و گیاهان دارویی، دانشکده کشاورزی، دانشگاه تربت حیدریه، خراسان رضوی.
  - ۳- استادیار اداره منابع طبیعی و آبخیزداری شهرستان فیروزه، استان خراسان رضوی
  - ۴- دانشیار، گروه تولیدات گیاهی، پژوهشکده زعفران، دانشکده کشاورزی و منابع طبیعی، دانشگاه تربت حیدریه
- (*- نویسنده مسئول: j.farzadmehr@torbath.ac.ir)

مقدمه

گیاهان دارویی می‌توانند نقش مؤثری در پیشگیری و درمان انواع بیماری‌ها و افزایش صادرات غیرنفتی داشته باشند. جلوگیری از تخریب منابع و محیط‌زیست، سازگاری با شرایط اقلیمی ایران، وجود ظرفیت‌های گسترده در زمین تولید، اشتغال و صادرات، از برتری‌های کاشت گیاهان دارویی است (حیدرزاده و همکاران، ۱۳۹۵). بر اساس آمار سازمان بهداشت جهانی بیش از ۸۰ درصد مردم جهان برای درمان بیماری‌های خود از ۲۰۰ گونه گیاه دارویی استفاده می‌کنند و بیش از ۳۰ درصد گونه‌های گیاهی جهان با اهداف پزشکی مورد استفاده قرار می‌گیرد. امروزه مرکز سلامت جهانی تخمین زده است که بالاتر از ۸۰ درصد از مردم هنوز روی درمان‌های سنتی مثل استفاده از گیاهان تکیه دارند و گیاهان دارویی منابع مهمی از داروهای حفاظت کننده برای اکثریت جمعیت جهات هستند (نیرومند و ریزوندی، ۱۳۹۵). تأکید سازمان بهداشت جهانی در جایگزینی تدریجی مواد طبیعی به جای مواد شیمیایی موجب شده تا کشورهای مختلف جهان نسبت به سرمایه گذاری، برنامه‌ریزی کشت و تولید انبوه گیاهان دارویی در سطوح صنعتی و استفاده از آن در صنایع دارویی، بهداشتی و غذایی اقدام کنند (کشفی بناب، ۱۳۸۹).

ایجاد زمینه استفاده از گیاهان دارویی در پیشگیری و درمان بیماری‌ها، راهکاری است که می‌تواند هزینه‌های استفاده از دارو در درمان را کاهش داده و به تأمین سلامت این قشر از افراد جامعه کمک فراوانی کند. هم‌چنین افزایش مصرف گیاهان دارویی مزایای اقتصادی زیادی را در پی دارد. رونق بازار این گیاهان علاوه بر ایجاد اشتغال می‌تواند درآمد زیادی را نصیب تولیدکنندگان آن‌ها کند. هم‌اکنون کشورهای چین و هند به این اهمیت پی برده‌اند و با تولید این گیاهان توانسته‌اند سهم بالایی را در بازارهای جهانی برای خود ایجاد کرده و از مزایای

اقتصادی آن بهره‌برداری کنند (امیری عقدایی و زارع زردبینی، ۱۳۹۳).

در دهه‌های اخیر، به دلیل اثرات جانبی و مخرب بعضی از داروهای شیمیایی، بازگشت به مصرف گیاهان دارویی به طور جد مورد توجه مردم دنیا قرار گرفته است، اما در ایران علی‌رغم تولید زیاد، مصرف آن چندان گسترش نیافته است. رویکرد روزافزون استفاده از گیاهان دارویی و فرآورده‌های حاصله از آن نقش این گیاهان را در چرخه اقتصادی جهانی پررنگ‌تر کرده است. (سلامی و همکاران، ۱۳۹۸). امروزه با افزایش آگاهی‌های اجتماعی در ارتباط با آسیب‌های احتمالی عوارض درمان‌های نوین و ضرورت وضعیت سلامت و بهداشت میلیون‌ها نفر از مردم جهان در روستاها که به علت فقدان زیرساخت‌های سلامت و بهداشت عمومی در نواحی روستای آسیب‌های زیادی در زمینه مسائل سلامت جمعیت روستایی در پی داشته و از سویی عدم توانایی مالی لازم روستاییان برای استفاده از علم نوین پزشکی گرایش به سمت استفاده از شیوه‌های بومی پزشکی و طب سنتی افزایش یافته است (سجاس قیداری و عزیززی، ۱۳۹۸).

در کشور ایران، عطاران به‌عنوان یکی از گروه‌های اصلی ارائه‌کننده خدمات طب سنتی در بین مردم شناخته شده‌اند و به شکل رسمی رابطه خاصی با وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی ندارند و تنها به‌عنوان یک گروه صنفی تحت نظارت وزارت بازرگانی هستند. در حال حاضر برای اشتغال در عطاری، داشتن شرایط خاصی به‌جز آن‌چه در تأسیس هر مغازه یا واحد تجاری دیگر مورد نیاز است، ضروری نیست (رنجبر و همکاران، ۱۳۹۲). شرکت‌های مختلف نیز گیاهان دارویی را با بسته‌بندی‌های مدرن تهیه و بدون نسخه و مشخص کردن نام علمی و خواص آن به فروش می‌رسانند. این امر باعث کاستن از ارزش گیاهان دارویی و در برخی موارد خواص آن می‌شود که

این مسئله باعث ایراداتی به طب سنتی و گیاه درمانی شده است (رنجبر و همکاران، ۱۳۹۲). امروزه بیشترین تلاش و هدف بر این است که داروهای گیاهی به روش سنتی تهیه و مورد مصرف قرار نگیرند بلکه با روش‌های علمی و استاندارد و به اشکال دارویی مناسب تهیه و مورد استفاده قرار گیرد (لیچ^۱، ۲۰۱۶).

ارزش تجارت جهانی گیاهان دارویی هم‌اکنون صد میلیارد دلار در سال است. در سال ۲۰۵۰ میلادی این رقم به پنج تریلیون دلار خواهد رسید. گیاهان دارویی نقش مهم و مؤثری در اقتصاد کشور دارند. کشور ایران به دلیل موقعیت ویژه ژئوپلیتیکی و شرایط اقلیمی و نیز چهار فصل بودن ظرفیت فوق‌العاده‌ای جهت تولید و صادرات گیاهان دارویی و نیز داروهای گیاهی را دارا است (موید و همکاران، ۱۳۹۷). کشور ایران می‌تواند سهم مناسبی از بازار جهانی داروهای گیاهی را به خود اختصاص دهد. زیرا به لحاظ تنوع اقلیمی از تنوع زیستی وسیع و منحصر به فردی برخوردار است. این تنوع در مورد گیاهان و از جمله گیاهان دارویی به روشنی مشهود است. اما تاکنون از این نعمت الهی در جهت خدمت به جامعه استفاده نشده است. اگرچه ایران در زمینه توسعه صنعت گیاهان دارویی در ابتدای راه است اما می‌تواند با برنامه‌ریزی صحیح، بخش قابل توجهی از بازار جهانی را به خود اختصاص دهد. شاید در ابتدای کار نتوان با کشورهایی که محصولات خود را به تولید انبوه رسانده‌اند، رقابت نمود اما این کشور به لحاظ تنوع گونه‌ای و تولید طبیعی گونه‌های دارویی رقبای چندانی در جهان ندارد و در مواردی حتی بی‌رقیب است همه این‌ها منوط به این نکته است که دارایی‌های کشور شناخته شود و از آن‌ها استفاده بهینه صورت گیرد. در این صورت حتی می‌توان تا ۵ درصد از تولید ناخالص ملی را از این طریق تأمین نمود (حسینی، ۱۳۹۷). کم‌توجهی نسبت به توسعه گیاهان دارویی، هزینه زیادی برای

کشور ما به همراه دارد. مصرف سالانه فقط ۱ تا ۳ درصد از داروی مصرفی کشور از طریق گیاهان دارویی و هزینه کردن ۵۰۰ میلیون دلار ارز و ۳۰۰ میلیارد تومان از بودجه عمومی کشور برای تأمین دارو دلیلی در این زمینه می‌تواند باشد. گیاهان عرضه شده در بازار گیاهان دارویی کشور کم‌تر از ۳ درصد از کل گیاهان دارویی کشور است که این امر حاکی از آگاهی و انگیزه پایین مردم و نیز نظام تولید داروی کشور نسبت به مصرف گیاهان دارویی است (رشیدی و همکاران، ۱۳۹۰).

یکی از راه‌های توسعه گیاهان دارویی، افزایش مصرف، بازاریابی مناسب داخلی و خارجی و همچنین صادرات فرآورده‌های گیاهان دارویی است. شناخت عامل‌های مؤثر بر مصرف این فرآورده‌ها می‌تواند راهنمایی برای تولیدکنندگان، فرآوری کنندگان و بازاریابان فراهم کند تا از این مسیر بتوانند در زمین برنامه‌ریزی تولید و بازار بهتر عمل کنند (حیدرزاده و همکاران، ۱۳۹۵). نتایج تحقیقات شجاعی و فلسفیان (۱۴۰۰) نشان داد که متغیر تحصیلات اثر منفی و متغیرهای درآمد، میزان آشنایی با گیاهان دارویی، شاخص سلامتی و شاخص نگرش افراد اثر مثبت بر روی تمایل به مصرف گیاهان دارویی دارند. سلامی و همکاران (۱۳۹۸) عوامل مؤثر بر مصرف گیاهان دارویی در بین خانوارهای شهر تبریز را بررسی کردند. نتایج حاصل حاکی است که عواملی چون سطح اهمیت معیارهای سلامتی در خانوار، سطح آگاهی خانوارها از خواص گیاهان دارویی و نگرش خانوارها نسبت به گیاهان دارویی، اثر مثبت و معنی‌دار و متغیر سطح تحصیلات سرپرست خانوار اثر منفی و معنی‌دار بر مصرف گیاهان دارویی توسط خانوارها دارند. همچنین نتایج نشان می‌دهد که عمده‌ترین دلیل مصرف گیاهان دارویی در بین پاسخ‌دهندگان نداشتن عوارض جانبی و طبیعی بودن گیاهان دارویی است و نیز عدم آشنایی با خواص گیاهان دارویی عمده‌ترین مانع مصرف گیاهان دارویی در بین پاسخ‌دهندگان است. سجاسی‌قیداری و عزیززی (۱۳۹۸)، در

تحقیقی به بررسی تحلیل عوامل مؤثر در گرایش روستائیان به صرف گیاهان دارویی با رویکرد دانش بومی پرداختند و به این نتیجه رسیدند بیش تر افراد ترجیح می دهند از گیاهان دارویی جهت استفاده نمایند. بین عوامل مؤثر در گرایش روستائیان به استفاده از گیاهان دارویی شاخص سازگاری فرهنگی و سازگاری گیاهان دارویی با بدن نسبت به دیگر شاخص های تحقیق به ترتیب (۳۹/۳۷ و ۳۹/۹۳) مؤثرترین عوامل در تمایل روستائیان به استفاده از گیاهان دارویی محسوب می شوند.

حسینی و همکاران (۱۳۹۶) نشان داند که میانگین سنی افراد مشغول در عطاری حدود ۳۹ سال با سابقه کار حدود ۱۹ سال بوده که تنها حدود ۷ درصد از این افراد تحصیلات مرتبط با گیاهان دارویی دارند. حدود ۵۵ درصد این افراد تحصیلات دانشگاهی دارند و تنها ۲۴ درصد، اطلاعات دارویی خود را از طریق مطالعه کسب کرده اند. ۴۸ همچنین درصد مراجعه کنندگان به عطاری ها از طبقه اقتصادی ضعیف جامعه هستند. بابونه، گل گاوزبان، اسطوخودوس، خاکشیر و دارچین پر فروش ترین گیاهان دارویی عرضه شده در عطاری های شیراز هستند. دهقانپور و دهقانی زاده (۱۳۹۳) نشان داند که به کارگیری گیاهان دارویی در زنان به شکل معنی داری بیشتر از مردان، در افراد دارای مدرک تحصیلی دیپلم به شکل معنی داری بیشتر از گروه های دیگر تحصیلی و افراد دارای بیمه دولتی به شکل معنی داری بیشتر از سایر انواع بیمه ها بود. همچنین ارتباط معنی داری بین سن، شغل، میزان درآمد ماهانه، بیمه و وضعیت اقتصادی با به کارگیری گیاهان دارویی وجود نداشت. اسویس^۱ و همکاران (۲۰۲۳) اعتقاد و باور مردم درباره اثربخشی گیاهان دارویی رو مورد بررسی قرار دادند. در مجموع ۱۰۵۷ نفر در این مطالعه شرکت کردند. اکثر شرکت کنندگان (۷۷/۸ درصد) به اثربخشی استفاده از گیاهان دارویی و گیاهان اعتقاد دارند.

همچنین معتقد هستند که منابع اصلی اطلاعات برای استفاده صحیح از گیاهان دارویی داروسازان گیاهان دارویی و عطاری هستند. از طرفی سن پیش بینی کننده اصلی نگرش مثبت نسبت به مصرف گیاهان دارویی بوده است. نگوین^۲ و همکاران (۲۰۲۱) در تحقیق خود بیان کردند که نزدیک به نیمی از پاسخ دهندگان گزارش کردند که از داروهای گیاهی برای درمان بیماری های رایج در طول همه گیری COVID-19 استفاده کرده اند. استفاده از گیاهان دارویی به شدت با وضعیت تاهل، شهرنشینی، درآمد ماهانه و ادراک وضعیت سلامت مرتبط بود. زنجبیل و سیر رایج ترین داروهای گیاهی مورد استفاده، برای درمان گلودرد، سرفه بودند. راهایا^۳ و همکاران (۲۰۲۰) عوامل مؤثر بر استفاده از گیاهان در اندونزی را مورد بررسی قرار دادند و نشان دادند که استفاده از داروهای گیاهی به طور قابل توجهی با منطقه سکونت، سن، سطح تحصیلات و شغل مرتبط است و با جنسیت یا داشتن بیمه درمانی ارتباطی ندارد.

از آنجاکه برآیند فعالیت های مرتبط با صنعت گیاهان دارویی در راستای حفظ و ارتقای سلامت جامعه قرار می گیرد، توجه به اهمیت وضعیت گیاهان دارویی موجود در عطاری ها، تعیین گونه های موجود، میزان مصرف و مناطق عرضه کننده به عنوان اصلی ترین عوامل در بازار گیاهان دارویی، می تواند راهنمای خوبی برای برنامه ریزان و سیاست گذاران صنعت دارویی کشور باشد (نادری و همکاران، ۱۳۸۸). می توان با برنامه ریزی مناسب علمی و مدیریت بهینه شاهد اصلاح فرهنگ مصرف گیاهان دارویی در کشور و استان خراسان رضوی و از همه مهم تر ارتقاء سلامت جامعه و شهرستان تربت حیدریه بود. با توجه به این که این تحقیق در زمینه بررسی میزان آگاهی و نحوه و اندازه مصرف گیاهان دارویی توسط مردم و بررسی چگونگی تجویز

گیاهان دارویی توسط عطاری‌ها است، می‌تواند در جهت بالا بردن آگاهی و اعتقاد مردم در زمینه مصرف گیاهان دارویی و همچنین روی آوردن به گیاهان دارویی و پی‌بردن به آثار سوء داروهای شیمیایی مؤثر باشد. تاکنون در خصوص کیفیت ارائه گیاهان دارویی و میزان مصرف آن در شهرستان تربت‌حیدریه تحقیقی صورت نگرفته است لذا اهمیت و ضرورت دارد تحقیقی تحت عنوان بررسی نحوه ارائه و مصرف گیاهان دارویی و نگرش و اعتقاد مردم به آن در عطاری‌های شهرستان تربت‌حیدریه صورت گیرد.

مواد و روش‌ها

معرفی منطقه مورد مطالعه

مطالعه حاضر در عطاری‌های شهرستان تربت‌حیدریه یکی از شهرستان‌های استان خراسان رضوی انجام شده است. مرکز شهرستان ۲۱۰ هزار و ۳۹۰ نفری تربت‌حیدریه در فاصله ۱۵۰ کیلومتری جنوب غرب مشهد واقع است. ۷۰ هزار نفر از جمعیت این شهرستان ساکن روستاها هستند.

جدول ۱. خاصیت دارویی و روش نگهداری چند نمونه گیاه دارویی در عطاری‌های شهرستان تربت‌حیدریه (منبع: محقق)

ردیف	نام گیاه	خاصیت دارویی	روش نگهداری
۱	آویشن	سم‌زدایی بدن، جوش و آکنه پوست، تقویت روحیه، مشکلات تنفسی، برونشیت و سرفه، تقویت دستگاه گوارشی	در ظرف‌های دربسته و نایلون
۲	شیرین بیان	درمان زخم معده، مشکلات مخاطی معده و کاهش اسید معده	در ظرف‌های سربسته، نایلون، کیسه و ظرف‌های روباز
۳	پونه	بهبود گلودرد ناشی از میکروب، کاهش فشار خون و کلسترول، خواص ضدسرطانی و به‌طور کلی ضداسپاسم، بادشکن، ضدقارچ، ضدعفونی‌کننده، ضدکرم، ضدرماتیسم و خلط‌آور	در ظرف‌های سربسته و نایلون و کیسه
۴	کلپوره	ضدعفونی‌کننده، مسکن درد و ضدالتهاب، یرقان، التیام جوش‌های چرکین ناحیه سر، درمان دیابت، رفع ویار زنان باردار و تسکین گرفتگی ماهیچه و...	در ظرف‌های سربسته، نایلون، کیسه و ظرف‌های روباز
۵	کاسنی	کاهنده مشکلات قلبی، کمک به هضم غذا، ضد التهاب، جلوگیری از سرطان، کاهش وزن، کاهش اضطراب و استرس، رفع خارش، دفع سموم کبدی	در ظرف‌های سربسته، نایلون، کیسه و ظرف‌های روباز
۶	اسطوخودوس	اسانس حاوی لینالیل استات، لینالول، کامفور و ژرانیول، کومارین، فلاونوئید و استرول-خواص درمانی: بهترین ضد سوزش آرامش‌بخش و رفع خستگی، مقوی معده	در ظرف‌های سربسته، نایلون، کیسه و ظرف‌های روباز
۷	خارشتر	اثرات ضد اسهال و دیورتیک است. عرق حاصله از اندام هوایی و ریشه‌های گیاه خارشتر در یک مطالعه بر روی انسان، دارای اثرات درمانی مفید بر روی ضایعات آفت دهان و سنگ کلیه بوده‌اند	در ظرف‌های سربسته، نایلون، کیسه و ظرف‌های روباز
۸	خاکشیر	التیام دهنده زخم و جراحات موضعی، رفع اسهال‌های ساده و رفع ترشحات زنانگی، مدر، تب بر، رفع التهاب کلیه، مقوی معده، درمان تبیلی روده، خاکشیر صدا را باز می‌کند، از بین بردن کهمیر و التهابات پوستی، در درمان یبوست خاکشیر با آب گرم و در درمان شکم روش خاکشیر با آب یخ	در کیسه و نایلون و ظرف‌های روباز
۹	بابونه	فعالیت ضد میکروبی و ضد قارچی بهبود آسیب‌های اندام‌های گوارشی اثرات ضد افسردگی و کاهش دیابت	در ظرف‌های سربسته و نایلون و کیسه ظرف‌های روباز
۱۰	شاتره	حفظ نیروی زندگی و نشاط در کودکان اثر خلط‌آور، مدر، معرق، مقوی معده، تصفیه‌کننده خون، اشتهاآور، مؤثر در رفع بیماری‌های پوستی شاتره گل ریز دارای اثر ملین و سمیت‌زدایی	در ظرف‌های سربسته، نایلون، کیسه و ظرف‌های روباز

آمار مربوط به سال ۱۳۹۷ تعداد ۷۰ واحد صنفی عرضه گیاهان دارویی در تربت‌حیدریه فعالیت دارند. چند نمونه از گیاهان

تربت‌حیدریه دارای چهار بخش مرکزی، جلگه رخ، کدکن، بایگ و چهار شهر، هشت دهستان و ۱۳۶ روستا است. بر اساس

دارویی شهرستان تربت‌حیدریه که بیش‌ترین فروش را در عطاری‌ها دارد و خاصیت دارویی و روش نگهداری آن‌ها در جدول ۱ ارائه شده است.

روش جمع‌آوری اطلاعات

برای جمع‌آوری اطلاعات در این تحقیق از دو روش کتابخانه‌ای (کتاب‌ها، مقاله‌های مرتبط، پایان‌نامه‌ها، مجلات و اینترنت) و میدانی (پرسشنامه‌ای، مصاحبه‌ای و مشاهده‌ای) استفاده شد. دو پرسشنامه که یکی مربوط به عطاری‌ها شامل ۱۰ سوال و دیگری مربوط به مصرف‌کنندگان شامل ۱۴ سوال است مورد استفاده قرار گرفت. در این پرسشنامه‌ها ابتدا اطلاعات عمومی شامل جنسیت، سن، وضعیت تأهل، سطح تحصیلات، میزان درآمد و وضعیت بیمه در عطاران و مصرف‌کنندگان بررسی گردید. در پرسشنامه‌ی مربوط به فروشندگان مواردی چون سن، مدرک تحصیلی، چگونگی نسخه‌پیچی و میزان تجربه آمده است و در پرسشنامه مربوط به مشتری موارد چون سن، جنس، وضعیت تأهل، میزان نگرش و اعتقاد به گیاهان دارویی، میزان تحصیلات و نوع بیمه و موارد دیگر مورد بررسی قرار می‌گیرد.

جامعه آماری این تحقیق مهم‌ترین و شاخص‌ترین عطاری‌های شهر تربت‌حیدریه و خریداران گیاهان دارویی است. حجم نمونه با استفاده از محاسبه فرمول کوکران^۱ برابر با ۳۸۳ شده است، که شامل ۱۲۷ نفر از عطاری‌های شاخص شهرستان تربت‌حیدریه و ۲۵۶ نفر از خریداران گیاهان دارویی است؛ که پرسشنامه‌های مربوط به هرکدام جداگانه طراحی و در محل تکمیل شد.

پایایی و روایی پرسشنامه

پیش از انجام هرگونه آزمون فرض و اولویت‌بندی باید سوالات بکار رفته در پرسشنامه به تفکیک متغیرهای پژوهش از نظر قابلیت برازش مورد سنجش و ارزیابی قرار گیرند. به منظور بررسی پایایی و روایی پرسشنامه از آزمون تحلیل عاملی تاییدی و ضریب آلفای کرباخ استفاده شد. جهت تایید مدل تحلیل عاملی و مستند بودن نتایج حاصله لازم است تا شاخص‌های برازش مدل در حد قابل قبول قرار گیرد. در صورتی که بار عاملی استاندارد شده بالاتر از ۰/۴ باشد، می‌توان گفت سوالات موردنظر از قدرت تبیین خوبی برخوردار است. مقادیر تی (T-Value) معنادار بودن هر یک از پارامترهای را نشان می‌دهد و چنانچه مقدار تی بزرگ‌تر از قدر مطلق عدد ۱/۹۶ باشد، پارامترهای مدل معنادار هستند و در این صورت می‌توان روایی سازه‌های اندازه‌گیری متغیرهای مربوطه در سطح معناداری ۰/۰۵ تایید می‌شود.

آنالیز آماری

در بخش آمار توصیفی به بیان ویژگی‌های فردی شامل جنسیت، سن، تحصیلات وضعیت تأهل، درصد فراوانی، درصد فراوانی تجمعی، میانگین، انحراف معیار پرداخت. در بخش آمار استنباطی ابتدا با استفاده از آزمون چولگی - کشیدگی نرمال بودن داده‌ها مورد بررسی قرار گرفت. در ادامه از ضریب همبستگی برای تعیین وجود ارتباط بین متغیرها استفاده شد. با توجه به نرمال بودن توزیع داده‌های متغیرهای مورد مطالعه، جهت بررسی فرضیات تحقیق از ضریب همبستگی پیرسون استفاده شده است. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از نرم‌افزار Lisrel8.8 و SPSS23 استفاده که در دو بخش آمار توصیفی و استنباطی انجام گرفت.

نتایج و بحث

1- Cochran formula

پایایی و روایی پرسشنامه

در جدول ۲ مقادیر شاخص‌های مورد استفاده به منظور بررسی پایایی و روایی پرسشنامه ارائه شده است. همان‌طور که در جدول ۲ ملاحظه می‌شود، در مدل تحلیل عاملی مقدار کای دو به درجه آزادی ۳/۲۴ و نزدیک به ۳ است. هم‌چنین مقدار جذر برآورد واریانس خطای تقریب (RMSEA) برابر با ۰/۰۷۷ و کم‌تر از ۰/۰۸ است. هم‌چنین شاخص برازندگی تطبیقی (CFI)، شاخص برازندگی افزایشی (IFI)، شاخص برازندگی هنجار شده (NFI) و شاخص نیکویی برازش (GFI) همگی در حد مناسبی محاسبه شده است. بنابراین در حالت کلی و با توجه به شاخص‌های محاسبه شده می‌توان برازش مطلوب مدل را نتیجه

گرفت. گفتنی است که مقدار آلفای کرونباخ کل پرسشنامه (مصرف‌کننده) با ۱۵ سوال برابر ۰/۹۲۲ محاسبه شده است. در نتیجه تحلیل عاملی تاییدی سازه‌های پرسشنامه بکار برده شده دارای برازش مناسب بوده و سازه‌های پرسشنامه به خوبی متغیرهای مربوطه را نشان می‌دهند.

توصیف متغیرهای جمعیت شناختی مصرف‌کنندگان

به‌منظور آشنایی با افرادی که در نمونه آماری حاضر شده‌اند و پرسشنامه تنظیم شده را تکمیل نموده‌اند، مشخصات جمعیت شناختی آن‌ها به تفصیل در جدول ۳ ارائه گردیده است.

جدول ۲. نتایج شاخص‌های برازش مدل‌های تحلیل عاملی برای پرسشنامه مصرف‌کنندگان و عطاری‌ها

شاخص‌های بررسی شده	نماد لاتین	میزان استاندارد	مصرف‌کنندگان	عطاری‌ها
کای اسکوتر/درجه آزادی	(x ² / df)	کم‌تر از ۳	۳/۲۴	۱/۶۷
ریشه میانگین مربعات خطای برآورد	(RMSEA)	۰/۰۸	۰/۰۷۷	۰/۰۷۳
برازش هنجار شده	(NFI)	بیش‌تر از ۰/۹	۰/۹۷	۰/۹۵
برازش مقایسه‌ای	(CFI)	بیش‌تر از ۰/۹	۰/۹۸	۰/۹۸
برازش فزاینده	(IFI)	بیش‌تر از ۰/۹	۰/۹۸	۰/۹۸
نیکویی برازش	(GFI)	بیش‌تر از ۰/۸	۰/۹۱	۰/۹۱
آلفای کرونباخ	ALPHA	بیش‌تر از ۰/۷	۰/۹۲۲	۰/۹۰۲

جدول ۳. وضعیت ویژگی‌های جمعیتی مصرف‌کنندگان را نشان می‌دهد.

متغیر	سطوح متغیر	فراوانی درصد	متغیر	سطوح متغیر	فراوانی درصد
جنسیت	مرد	۷۱	تحصیلات	بی‌سواد	۲۷/۹
	زن	۱۸۵		ابتدایی	۳۶/۱
وضعیت تأهل	مجرد	۸۰	وضعیت بیمه	دیپلم	۲۶/۹
	متأهل	۱۷۶		لیسانس	۲۳
وضعیت بیمه	بلی	۱۷۹	درآمد	فوق لیسانس و بالاتر	۱۳/۱
	خیر	۲۰۴		زیر ۲ میلیون تومان	۶۵
کسب اطلاعات	تحصیل در رشته یا گذراندن دوره تخصصی	۲۶	تجربه خانوادگی	۲ تا ۵ میلیون تومان	۲۰/۹
	مطالعه کتاب یا اینترنت	۸۱		بیشتر از ۵ میلیون تومان	۱۴/۱
		۱۴۹			۵۸/۲

جدول ۴ وضعیت چگونگی مصرف گیاهان دارویی را نشان داده است. نتایج تحقیق حاضر نشان داد که بیشترین علت

مراجعه مصرف‌کنندگان به عطاری‌ها جهت تهیه گیاهان دارویی برای درمان بیماری گوارشی بود که با نتایج حسینی و همکاران

(۱۳۹۶) و میرعلانی و مرادی (۱۳۹۹) همخوانی دارد. آن‌ها در پژوهش‌های خود بیان کردند بیش‌ترین علت مراجعه به عطاری‌ها مشکلات مربوط به معده بوده است. در تحقیق حاضر گیاهان دارویی که بیش‌ترین خرید در بین مصرف‌کنندگان داشت به ترتیب کاسنی، پونه نعنای، آویشن و اسطوخودوس بود اما نتایج تحقیق حسینی و همکاران (۱۳۹۶) بیش‌ترین گیاه ارائه‌شده در شهر شیراز به ترتیب عناب، خاکشیر، پودر گنه و روغن کرچک بود؛ که این اختلاف در انتخاب نوع گیاهان دارویی نتایج می‌تواند ناشی از تفاوت اقلیم، منطقه باشد.

توصیف متغیرهای جمعیتی عطاری‌ها

در این بخش از تحقیق متغیرهای جمعیتی پرسشنامه عطاری مورد بررسی قرار گرفته است (جدول ۵). ۱۱۲ نفر (۸۸/۲ درصد) مرد و ۱۵ نفر (۱۱/۸ درصد) زن می‌باشند. ۳۱/۵ درصد از افراد مجرد و ۶۸/۵ درصد از افراد نیز متأهل می‌باشند. ۷۶/۴ درصد از افراد بیمه بوده و ۲۳/۶ درصد از افراد نیز بیمه نمی‌باشند.

جدول ۴. بررسی وضعیت مصرف گیاهان دارویی توسط مصرف‌کنندگان

متغیر	سطوح متغیر	فراوانی	درصد	متغیر	سطوح متغیر	فراوانی	درصد
چگونگی مصرف گیاهان دارویی	عرقیجات	۸۲	۳۲	گیاه دارویی مصرفی	پونه	۶۴	۲۵
	دم کردن	۱۴۳	۵۶		کاسنی	۸۵	۳۳
	قرص	۱۳	۵		آویشن	۵۴	۲۱
	سایر	۱۸	۷		خاکشیر	۸	۳
میزان اعتقاد به مصرف گیاه دارویی	ضعیف	۱۱۰	۴۳	اسطوخودوس	۴۶	۱۸	
	متوسط	۹۲	۳۶	عفوتی	۶۵	۲۵	
روش تهیه گیاه دارویی	خوب	۵۶	۲۱	سلامت روان	۳۵	۱۴	
	خرید از عطاری	۲۲۳	۸۷	گوارشی	۸۶	۳۳	
	جمع‌آوری از طبیعت	۲۱	۱۴	تنفسی	۳۵	۱۴	
	سایر	۱۲	۱۴	سایر	۳۵	۱۴	

جدول ۵. توصیف متغیرهای جمعیتی عطاری‌ها در تحقیق را نشان داده است.

متغیر	سطوح متغیر	فراوانی	درصد	متغیر	سطوح متغیر	فراوانی	درصد
جنسیت	مرد	۱۱۲	۸۸/۲	تحصیلات	زیر دیپلم	۵۱	۴۰
	زن	۱۵	۱۱/۸		دیپلم	۴۵	۳۶
وضعیت تاهل	مجرد	۴۰	۳۱/۵	سابقه کاری	لیسانس	۲۶	۲۰
	متاهل	۸۷	۶۸/۵		فوق لیسانس	۵	۴
بیمه هستید	بلی	۹۷	۷۶/۴	بیمه هستید	کم‌تر از ۵ سال	۵۱	۴۰
	خیر	۳۰	۲۳/۶		۶-۱۰	۴۵	۳۶
	زیر ۲ میلیون تومان	۲۳	۱۸/۱		۱۱-۲۰	۲۶	۲۰
درآمد	۲ تا ۵ میلیون تومان	۹۹	۷۸	بیمه هستید	بیشتر از ۲۰ سال	۵	۴
	بیشتر از ۵ میلیون تومان	۵	۳/۹				

جدول ۶ چگونگی نگهداری و عرضه گیاهان دارویی و کسب اطلاعات عطاری‌ها در تحقیق را نشان داده است. ۱ نتایج

توصیف چگونگی نگهداری و عرضه گیاهان دارویی و کسب اطلاعات عطاری‌ها

فروش گیاهان دارویی را از طریق مطالعه مراجع مربوطه و تجربه کسب کرده‌اند؛ همخوانی دارد. در بررسی رابطه نحوه نگهداری و عرضه گیاهان دارویی در عطاری‌ها و میزان مصرف گیاهان دارویی توسط مردم، نتایج نشان داد در سطح معناداری ۰/۰۰ بین نحوه نگهداری و نحوه عرضه گیاهان دارویی و میزان مصرف مردم ضریب همبستگی به ترتیب برابر ۰/۳۲ و ۰/۳۹۰ به دست آمد؛ که نتایج نشان داد رابطه معنادار و مثبتی بین نحوه نگهداری و عرضه گیاهان دارویی و مصرف آن توسط مردم وجود دارد.

تحقیق نشان داد که تعداد فروشندگان گیاهان دارویی، اطلاعات دارویی خود را از طریق تجربه و مطالعه کتب علمی کسب کرده‌اند. این نتیجه با نتایج حسینی و همکاران (۱۳۹۶) و رنجبر و همکاران (۱۳۹۲) که نشان دادند بیش‌تر عطاران برای کسب اطلاعات در زمینه گیاهان دارویی از تجربیات گذشتگان و مطالعه کتب مرتبط استفاده می‌کردند و تعداد کمی هم از اینترنت برای کسب اطلاعات خود استفاده می‌کنند؛ هم‌چنین با نتایج مرادی و اصلاحی (۱۳۹۳) که در تحقیق خود نشان دادند ۷۴ درصد از عطاری‌ها، اطلاعات موردنیاز در زمینه شناسایی و

جدول ۶. چگونگی نگهداری و عرضه گیاهان دارویی و کسب اطلاعات عطاری‌ها

متغیر	سطح متغیر	فراوانی درصد	متغیر	سطح متغیر	فراوانی درصد
کسب اطلاعات	دانش بومی و سینه به سینه	۳۷	۲۹/۱	جمع‌آوری خودم از طبیعت	۹
	کارآموزی در کلاس	۳۶	۲۸/۳	عرضه توسط روستاییان	۴۱
	تحصیل در رشته مرتبط	۱۷	۱۳/۵	عرضه توسط شرکت‌های فروش	۷۷
روش نگهداری	مطالعه فردی یا منابع موجود	۳۷	۲۹/۱	کم‌تر از ۶ ماه	۱۳
	طرف درسته	۳۲	۲۵	کم‌تر از ۱ سال	۲۶
	ظرف رو باز	۴۵	۳۶	کم‌تر از ۲ سال	۱۷
	نایلون	۲۵	۲۰	تا زمان فروش	۷۱
	کیسه	۲۵	۱۹		

اودله^۱ و همکاران (۲۰۱۲) و عباسی قراچه‌نرلو و پهلوان شریف (۱۳۹۶) همخوانی دارد که حاکی از اثرگذاری گیاهان دارویی در درمان بیماری‌ها و نقش دانش بومی در تمایل افراد به استفاده از آن است. هم‌چنین با نتایج طباطبایی و همکاران (۱۳۹۸) که نشان دادند دانش بومی مردم محلی شهرستان نایین در نحوه مصرف گیاهان دارویی تأثیر گذار بوده است؛ همخوانی دارد. با توجه به مثبت بودن مقدار همبستگی (۰/۳۲۰) برآورد شده بین دو متغیر نحوه نگهداری گیاهان دارویی در عطاری‌ها و میزان مصرف گیاهان دارویی توسط مردم می‌توان این‌گونه استنباط می‌شود که با افزایش کیفیت نحوه نگهداری گیاهان دارویی در

بررسی وجود رابطه بین متغیرهای مختلف و میزان مصرف بر اساس جدول ۷ بین نحوه نگهداری، نحوه عرضه، نگرش و اعتقاد و تحصیلات مردم و میزان مصرف گیاهان دارویی رابطه مثبت و معنی‌داری وجود دارد. اگر چه رابطه بین نگرش و اعتقاد مردم در استفاده از گیاهان دارویی بیش (۵۸ درصد) از سایر متغیرها است و با افزایش و بهبود نوع نگرش مردم و اعتقاد آن‌ها به اثربخشی گیاهان دارویی، میزان مصرف گیاهان دارویی توسط مردم افزایش خواهد داشت. نتایج تحقیق حاضر نشان داد بین نگرش و اعتقاد مردم به اثربخشی گیاهان دارویی و میزان مصرف رابطه معنادار و مثبتی وجود دارد ($t=0/582$) که با نتایج

عطاری‌ها، میزان مصرف گیاهان دارویی توسط مردم افزایش خواهد داشت. همچنین مثبت بودن مقدار همبستگی بین دو متغیر نحوه عرضه گیاهان دارویی در عطاری‌ها و میزان مصرف گیاهان دارویی توسط مردم (۰/۳۹۰) برآورد شده می‌تواند این گونه استنباط می‌شود که با افزایش کیفیت نحوه عرضه گیاهان دارویی در عطاری‌ها، میزان مصرف گیاهان دارویی توسط مردم افزایش خواهد داشت. با افزایش مدرک تحصیلی مرتبط با گیاهان دارویی نیز میزان مصرف گیاهان دارویی

افزایش خواهد داشت. همچنین در بررسی فرضیه داشتن مدرک تحصیلی مرتبط با گیاهان دارویی مهم‌ترین عامل در میزان مصرف توسط مردم است؛ نتایج تحقیق حاضر نشان داد در سطح معناداری ۹۹ درصد رابطه معنادار و مثبتی بین داشتن مدرک تحصیلی مرتبط با گیاهان دارویی و میزان مصرف مردم وجود دارد (t=۰/۳۷۶) یعنی هر چه مدرک تحصیلی عطاری‌ها مرتبط با گیاهان دارویی باشد مصرف گیاهان دارویی توسط مردم افزایش می‌یابد.

جدول ۷. نتایج ضریب همبستگی پیرسون بین متغیرهای مستقل با میزان مصرف در سطح ۹۵ درصد

متغیر	مقدار همبستگی	سطح معنی داری
نحوه نگهداری گیاهان دارویی	۰/۳۲۰	۰/۰۰۱
نحوه عرضه گیاهان دارویی	۰/۳۹۰	۰/۰۰۱
نگرش و اعتقاد مردم	۰/۵۸۲	۰/۰۰۷
تحصیلات مصرف‌کنندگان	۰/۳۷۶	۰/۰۰۴

نتیجه‌گیری

براساس نتایج داشتن مدرک تحصیلی مرتبط با گیاهان دارویی مهم‌ترین عامل در میزان مصرف توسط مردم می‌باشد؛ نتایج تحقیق حاضر نشان داد در سطح معناداری ۰/۰۰۰ رابطه معنادار و مثبتی بین داشتن مدرک تحصیلی مرتبط با گیاهان دارویی و میزان مصرف مردم وجود دارد. یعنی هر چه مدرک تحصیلی عطاری‌ها مرتبط با گیاهان دارویی باشد مصرف گیاهان دارویی توسط مردم افزایش می‌یابد. در حال حاضر برای اشتغال در عطاری، داشتن شرایط خاصی به جز آنچه در تأسیس هر مغازه یا واحد تجاری دیگر مورد نیاز است، ضروری نیست. اخیراً مصوب‌هایی تدوین شده که در آن درخواست شده است که طب سنتی از انحصار عطاری‌ها بیرون بیاید و متخصصان دانشگاهی در این عرصه وارد شوند. اکثر عطاری‌ها از دانش متوسط رو به پایین در زمینه گیاهان دارویی برخوردارند و دوره‌های تخصصی آموزشی خاصی را نگذرانند. سازمان بهداشت جهانی افزایش

ظرفیت علمی کرکنان در زمینه طب سنتی و گیاهان دارویی را برای استفاده مناسب از محصولات و روش‌های درمانی پیشنهاد کرده است. زیرا لازم است با برنامه‌های آموزشی و نظارت بر فعالیت عطاری‌ها از سوی سازمان متولی سلامت جامعه و ارتقا کیفیت خدمات عطاران فراهم گردد. از طرفی مهارت فروش و بازاریابی، یکی از عوامل مهم در موفقیت عطاری‌ها است که آگاهی کافی از گیاهان دارویی، نحوه مصرف و خواص آنها نقش بسیار مهمی در افزایش این مهارت دارد. همچنین در سطح قابل توجهی بین نحوه نگهداری و نحوه عرضه گیاهان دارویی و میزان مصرف مردم ضریب همبستگی به ترتیب برابر ۰/۳۲ و ۰/۳۹۰ به دست آمد؛ که نتایج نشان داد رابطه معنادار و مثبتی بین نحوه نگهداری و عرضه گیاهان دارویی و مصرف آن توسط مردم وجود دارد. با توجه به بررسی نحوه ارائه و مصرف گیاهان دارویی و نگرش و اعتقاد مردم به آن در عطاری‌های شهرستان تربت‌حیدریه در تحقیق حاضر نتایج بیانگر این است که نحوه ارائه و عرضه گیاهان دارویی در عطاری‌های شهرستان

نگهداری گیاهان دارویی مثلا در سطرها و ظروف مخصوص، به چند روش متفاوت مانند عرقیات، شربت، خشک شده و غیره نگهداری شوند و میزان آگاهی از خواص دارویی هر گیاه بر میزان خرید مشتریان تاثیرگذار است. عده‌ای بر خاصیت دارویی گیاهان درویی نگرش مثبت و اعتقادی ندارند. این نگرش خود باعث مصرف پایین گیاهان دارویی می‌گردد که نشان‌دهنده اهمیت نگرش و اعتقاد مردم به گیاهان دارویی و میزان مصرف آنهاست. از این‌رو لازم است تا سازمان‌های مربوطه و همچنین رسانه‌های جمعی اعم از تلویزیون و رادیو به‌عنوان منبع مهم آگاهی‌دهنده در زمینه استفاده از گیاهان دارویی در کشور عمل و فرهنگ‌سازی نمایند.

تربت‌حیدریه همان حالت سنتی خود را حفظ کرده است. در شیوه سنتی عرضه گیاهان دارویی، غیر بهداشتی بودن، کیفیت پایین محصولات و همچنین عرضه گیاهان دارویی نامناسب به جای نوع مرغوب و اصلی باعث استقبال ناچیز افراد نسبت به گیاهان دارویی می‌شود. برخی از گیاهان دارویی محصول بومی شهر تربت‌حیدریه است و از طریق مردم به‌خصوص روستائیان جمع‌آوری می‌گردید اما حجم زیادی از گیاهان دارویی از طریق شرکت‌ها خریداری می‌شود. نحوه ارائه گیاهان دارویی توسط عطاری‌ها که شامل چگونگی عرضه و نحوه نگهداری آن و همچنین میزان اطلاعات در مورد گیاهان دارویی است در میزان مصرف خریداران گیاهان دارویی تاثیرگذار و رابطه دارد. زیرا زمانی که مشتری به عطاری‌ها مراجعه می‌کند چگونگی

منابع

اجتماعی مؤثر بر مصرف گیاهان دارویی در شهر یزد. تحقیقات گیاهان دارویی و معطر ایران، ۳۰(۱): ۵۷-۶۷. <https://doi.org/10.22092/ijmapr.2014.5275>
رشیدی، ش.، فرجی، ه.، جهانبین، د. و میرفردی، ا. ۱۳۹۰. ارزیابی میزان آگاهی، اعتقاد و عملکرد مردم شهر یاسوج، نسبت به گیاهان دارویی. گیاهان دارویی، ۱۱(۴۸): ۱۸۴-۱۷۷.
رنجبر، ز.، افتخاری نسب، ن.، قربانی جاوید، م.، خان محمدی، م. و جعفری، الف. ۱۳۹۲. بررسی میدانی ویژگی‌های حرفه‌ای و سطح دانش عرضه‌کنندگان گیاهان دارویی کرمانشاه، مجله طب اسلام و ایران، ۴(۳): ۲۹۹-۲۹۱.
سلامی، س.، حیاتی، ب. و پیش بهار، ا. ۱۳۹۸. شناسایی عوامل مؤثر بر مصرف گیاهان دارویی در بین خانوارهای شهر تبریز. دومین کنفرانس بین‌المللی و ششمین کنفرانس ملی کشاورزی ارگانیک و مرسوم، ۳ شهریور، دانشگاه محقق اردبیلی.

امیری‌عقدایی، ف. و زارع‌زردینی، ح. ۱۳۹۳. بررسی عوامل مؤثر بر بهبود و توسعه بازار گیاهان دارویی در ایران (مطالعه موردی: شهر اصفهان). فصلنامه علمی پژوهشی تحقیقات بازاریابی نوین، ۴(۱): ۲۱۴-۱۹۵.
حسینی، م. ۱۳۹۷. بررسی دانش بومی مهم‌ترین گونه‌های علوفه‌ای و غیرعلوفه‌ای منطقه‌ی زیرخان (استان خراسان رضوی). پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه کشاورزی و منابع طبیعی گرگان.
حسینی، ز.، فیضی، ح. و مرادی، ر. ۱۳۹۶. بررسی عرضه و مصرف گیاهان دارویی در عطاری‌های شهر شیراز. مجله طب سنتی اسلام و ایران، ۸(۱): ۱۲۳-۱۳۳.
حیدرزاده، س.، و محمدی، ح.، و شاهنوشی، ن. و کرباسی، ع. ۱۳۹۵. بررسی عامل‌های مؤثر بر سطح مصرف فرآورده‌های گیاهان دارویی. اقتصاد کشاورزی (اقتصاد و کشاورزی)، ۱۰(۲): ۶۸-۴۹.
دهقان‌پور، ح. و دهقانی‌زاده، ح. ۱۳۹۳. عوامل اقتصادی-

مصرف گیاهان دارویی در عطاری‌های شهر ایذه. اولین همایش ملی چالش‌های فراروی تکمیل زنجیره‌ی ارزش گیاهان دارویی و معطر، ۲۵ بهمن، انجمن علمی گیاهان دارویی.

نادری، ف.، نژادسبزی، پ. و رسولیان، پ. ۱۳۸۸. بررسی عرضه و مصرف گیاهان دارویی در عطاری‌های استان لرستان در سال ۱۳۸۷. فصلنامه علمی- پژوهشی دانشگاه علوم پزشکی لرستان، ۱۱(۵): ۵۷-۶۳

نیرومند، پ. و ریزوندی، م. ۱۳۹۵. بررسی فناوری‌های گیاهان دارویی و چالش‌های موجود آن در ایران، ارائه راه‌کارها، پنجمین همایش پژوهش‌های نوین در علوم و فناوری، کرمان.

Awodele, O., Agbaje, E. O., Abiola, O. O., Awodele, D. F. and Dolapo, D. C. 2012. Doctors' attitudes towards the use of herbal medicine in Lagos, Nigeria. *Journal of Herbal Medicine*, 2(1), 16-22

<https://doi.org/10.1016/j.hermed.2012.02.002>

Leach, M. J. 2016. Profiling the Australian consumer of complementary and alternative medicine: A secondary analysis of national health survey data. *Alternative therapies in health and medicine*, 22(4): 64-72.

Sweiss, K., Naser, A.Y. and Tayseer, A.R. 2023. Jordanian Use of and Beliefs Concerning the Efficacy of Medicinal Plants: A Cross-Sectional Study. *Cureus*, 15(4), 1-9.

<http://doi: 10.7759/cureus.37494>

Nguyen, P.H., De Tran, V., Pham, D.T., Dao, T.N.P. and Dewey, R.S. 2021. Use of and attitudes towards herbal medicine during the COVID-19 pandemic: A cross-sectional study in Vietnam. *European Journal of Integrative Medicine*, 44: 1-8.

<http://doi:10.1016/j.eujim.2021.101328>

Rahayu, Y.Y.S., Araki, T. and Rosleine, D. 2020. Factors affecting the use of herbal medicines in

سجاسی قیداری، ح. و عزیزی، ت. ۱۳۹۸. تحلیل عوامل مؤثر در گرایش روستاییان به مصرف گیاهان دارویی با رویکرد دانش بومی (مطالعه موردی: دهستان زوارم شیروان). فصلنامه علمی- پژوهشی مطالعات برنامه‌ریزی سکونتگاه‌های انسانی، ۱۴(۱): ۱۹۷-۱۷۷.

شجاعی، ا.، فلسفیان، ا. ۱۴۰۰. عوامل مؤثر بر تمایل به مصرف گیاهان دارویی در شهرستان کلیبر. دوازدهمین کنفرانس اقتصاد کشاورزی ایران، ۱۱ خرداد، دانشگاه کردستان

عباسی قراچه‌نرلو، م. و پهلوان‌شریف، م. ۱۳۹۶. مطالعه مردم‌شناختی کاربرد گیاهان دارویی در طب سنتی مطالعه موردی (شهرستان محلات). مجله طب سنتی اسلام و ایران، ۸(۲): ۲۹۶-۲۸۳.

طباطبایی؛ م.، عواطفی‌همت، م.، جلالی، م. و امین، غ. ۱۳۹۸. دانش سنتی استفاده از گیاهان دارویی بومی در دهستان چوپانان شمال شهرستان نایین. مجله طب سنتی اسلام و ایران، ۱۰(۲): ۱۸۴-۱۵۷.

کشفی بناب، ع. ۱۳۸۹. مزیت نسبی اقتصاد کشت و تجارت گیاهان دارویی در ایران و ارزش آن در بازارهای جهانی. نشریه بررسی‌های بازرگانی، ۸(۴۴): ۶۷-۷۸.

مرادی، ر. و اصلاحی، ح. ۱۳۹۳. بررسی عرضه و مصرف گیاهان دارویی در عطاری‌های استان خراسان رضوی: مطالعه موردی شهرستان‌های تربت‌حیدریه، کاشمر و بردسکن. دومین همایش ملی کاربرد گیاهان دارویی در سبک زندگی و طب سنتی، آذر، دانشگاه تربت‌حیدریه.

موید، ا.، فراش‌زاده، ش. و فلاحی‌راد، ن. ۱۳۹۷. نقش گیاهان دارویی در توسعه و پیشرفت اقتصاد ملی و اشتغال‌زایی (مطالعه استان لرستان). همایش تولید ملی و اشتغال پایدار، چالش‌ها و راهکارها، ۱۹ اردیبهشت، دانشگاه بروجردی.

میرعلائی، ط. و مراد، ر. ۱۳۹۹. بررسی منابع تامین و موارد

the universal health coverage system in
Indonesia. Journal of ethnopharmacology, 260.
<http://doi.org/10.1016/j.jep.2020.112974>